

1997. június 20. Tanévzáró ünnepség.

Kedves Lányok és Fiúk! Kedves Szülők, Hozzá tartozók és Barátok! Kedves Kollégák!
Általában Kedves Egybegyűlteik!

Azt hiszem nem tévedek túlságosan nagyot, ha úgy vélekedek, hogy ennek a mai együttlétünknek különleges szerepe és jelentősége van életünk, működésünk folyamatában, az iskola, a JAG történetében. Az 1996-1997-es tanév végéhez érve ugyanis - valamennyien tisztában vagyunk vele - a mostanáig érvényes körülmények közöttinek megfelelő működési rend véget ér és új korszak küszöbén állunk, amelynek körülményeit, várható helyzeteit, kihívásait és feladatait csak részben látjuk és tudatosítjuk, vagy tervezzük, de jelentősebb részben csak sejtjük, valószínűsítjük, illetve igyekszünk magunk elé képzelni. Lehetőségeit és távlatait pedig átlátni, meglátni próbáljuk.

A történelemmel szakmaszerűen foglalkozván, az elmúlt korok emberi közösségeinek tapasztalatára támaszkodva és hivatkozva mondom és ismétlem, hogy a jelenben való eligazodás és a jövő megsejtése akkor remélhető, ha a távolabbi és közelebbi múlt történéseit megismerjük, felidézzük és a tanulságokat segítségül hívjuk. Érvényes ez az egyes ember életére csakúgy, mint kisebb-nagyobb emberi közösségek, együttélési és együttműködési csoportok, intézmények, de egész társadalmak, népek, nemzetek, sőt az egész emberiség esetében is.

Nos, a tanév végén amúgy is indokolt a visszatekintés és számvetés, de - amint már említettem - ez a mai találkozásunk önmagunkkal és egymással rendkívüli. Egy egész korszak végéhez értünk és holnaptól kezdve már semmi sem lesz egészen úgy, mint eddig volt. A JAG a továbbiakban már nem eddigi intézményi formájában és működési körülményei között folytatja tevékenységét, hiszen megszerveződik a József Attila Gimnázium és Általános Iskola és megkezdí működését intézményesítetten a Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium is. Az új helyzet mindkét szülöttje egy hosszabb ideje tartó, helyzetmegoldásra, igazságtevésre, kiegyensúlyozásra irányuló erőfeszítés eredményeként látja meg a napvilágot. Kétségszavonhatatlan, hogy ezt a híresen szép iskolát valamikor hatalmas erőfeszítéssel létrehozó-megépítő és nagyszerű eredményekkel működtető ciszterci szerzetesrend teljes joggal igényelte vissza gimnáziumát a rendszerváltás államától, lévén annak idején minden jogszerűséget mellőzve, erőszakkal vették azt el tőle. A valamikori justizmord további következménye volt annak a nevelési-oktatási gyakorlatnak a szinte teljes felszámolása, amelynek keretei között szívesen látta volna a társadalomnak egy nagyon jelentős része gyermekeinek az életre való felkészítését, vagyis csak elmosódó nyomokban

hagyták működni az egyházi-felekezeti oktatást, de abból a cisztercieket kegyetlen módszereket alkalmazva kizárták.

Az államosítás után adminisztratív intézkedéssel létrehozták a József Attila Gimnáziumot, amely iskola az elmúlt közel fél évszázadban rendkívül érdekes történelmet írt és élt meg, sajátosan elegyítve különböző törekvéseket, szándékokat, ízléseket, mentalitásokat, kulturális mozzanatokat, attitűdöket. Engedjétek meg, hogy a továbbiakban szubjektív-személyes hangot üssek meg, de úgy érzem, hogy a mai alkalommal ezt nemcsak megtehetem a szólásra jogot formálva, hanem kötelességem is emlékezni és emlékeztetni, illetve fiatal barátaimmal érzékelteni valamit abból, hogy mi is volt, mi minden volt a "Jóska". Visszaemlékezésem személyes, következésképpen akarva-akaratlanul szabadság, behatároltság, egyfajta szemléleti irányultság érvényesül benne, de azért talán közelebb segít a megértéshez, mert őszinteségre törekszik. Tehát íme:

"Magamról és a Jóskáról, ahogy én láttam"

Negyvenhárom éve múlt, hogy harmadikos Váli utcai kisdíákként, mint az iskolai énekkar kóristája, ott álltam a "Jóska" /József Attila Gimnázium. Továbbiakban JAG, vagy "Jóska", mint előbb is/ dísztermének - akkor még fele ekkora - színpadán és a rivaldába belevakulva, a fényfüggöny mögötti közönséget csak sejtve fújtam az egyik mozgalmat a másik után a "Vörös Csepeltől" a "Drága Moszkváig". Egy kapcsolat kezdete. A Jóskával, -hoz, -ba, -tól, -ért, -stb. A családukban - tipikus szentimrevárosi értelmiségi polgárnépség öt gyermekkel, sajnos nagyon korán elhunyt, hatalmas tudású, régivágású tudós apával és csodálatos, nagyon művelt, félárvaít hihetetlen lelkierejűvel nevelő, szerető-gondoskodó mamával és jókora szegénységgel - csak úgy emlegették, hogy a "ciszter gimnázium". A "ciszter" szót mondták mindig a mellette lévő templomra is. Így is kötődött-rögzült a fejemben, pár azt is mondták, hogy házon kívül ezt ne mondjam, mert megárhath. Ez is rögzült, mert engedelmes kisleány voltam, meg a bajt se igen kerestem. Jött az magától is.

A testvéreimnek /mind lányok/ akkoriban jobbára jóskás /azazhogy valamikori ciszterdiák/ fiúk udvaroltak. Néha nálunk is volt buli /vagyishogy zsúr/, ahol kézikurblis, tucserélős, sercegő gramofon szolgáltatva az alapzajt a szvinghez és a zsíroskenyér szendvicsekhez meg a teához. Aztán jött '56 ősze és "dörgött az ágyú és zúgott a gép...vérzett a föld és zengett az ég...győzött a szovjetek hős /?/ serege...", a körtéri csatában részt vett fiúk jó része pedig útnak eredt. Ezt nagyon okosan tették, amit igazol, hogy volt egy honmaradt madár, aki ugyan nem volt benne semmiben, de pechjére ismerte azokat, akik viszont mindenben benne voltak, ám világnak mentek. Ennek a szerencsétlen flótásnak a fejét ávós-pufajkás illetők kicsivel később /magam láttam az eredményt/ dagadtra és feketére verték,

pedig balos proligyerek volt. Sok mindent suttogtak akkoriban a Jóskáról: vizsgálat, kirúgások, disszidálások és általában is jókora félelem.

Mindenesetre '59 szeptemberében 1.G-s lettem a gimnáziumban. Még "tisztá" fiúosztály és csak negyedikes korunkban kezdődött - felmenő rendszerben - a koedukáció. Így a lányokról /szerintem szerencsénkre/ házon belül lemaradtunk ugyan és egy érdekesebb-ordasabb világban éltünk, de ez a világ sok szempontból tisztább, áttekinthetőbb, kezelhetőbb volt, mint a későbbi. Indultunk vagy negyvenen, érettségiztünk huszonhárman: igaz, viszonylag tisztas eredménnyel. Voltak kitűnően képzett, tiszteletre méltó, máig szeretettel emlegetett tanáraink /neveket szándékosan nem említek/, akik elszántan védték szakmájuk tisztességét és az "örök emberi értékeket", meg szakmailag-emberileg gyengébbek is /neveket pláne nem említek/.

Jóskás szellem? Akkoriban még nemigen, pontosabban így nem emlegettük. Volt persze az iskolának egy sajátos /nem minden ambivalencia nélküli/ hangulata, légköre, sőt bizonyos "aurája" is, de ezen nem szenvedtünk úgy és annyit, amint az később szokássá vált. A sajátos kettősség oka egészen természetesen abban keresendő, hogy - bár az efféle "keveredésnek" a ciszterci időszakban sem volt semmiféle /pláne elvi/ akadály - az iskola természetes vonzáskörzetében továbbra is jelentős maradt a polgári-értelmiségi társadalmi háttér, ám egyre nagyobb súllyal érvényesült a "város érdes részének" jelenléte is. "A gyárak és /kisebb részben/ a földek népe" gyermekeinek fején némileg "másképp tapadt a haj", ami érzékelhető volt értékkövetésben, mentalitásban, stílusban, viselkedéskultúrában, stb. A ciszterci időkből tovább élő /társadalmilag is szívós/ hagyományok találkoztak, olykor ütköztek egy sok szempontból eltérő természetű látásmóddal, aminek voltak előnyei, de hátrányai is. Mindenesetre, ami a ciszterci hagyományt illeti, az nem szorult rá, hogy akármiféle "úrhatnámságot" kilúgozzanak belőle a "nép fiainak" megjelentetésével, lévén a régi iskolában - társadalmi háttértől függetlenül - kizárólag a munka és az emberi tisztesség szempontjai érvényesültek. Amennyiben pedig az újonnan megjelenő elképzeléseket és törekvéseket a tudásszerzés, a tisztas társadalmi és kulturális emelkedés vágya és az emberi kibontakozás reménye táplálta, úgy az nagyszerűen gazdagította és színesítette az iskola életét.

Azidőben még nem általánosult a "jóskás" elnevezés. Részben József Attila tényleges költői nagyságának őszinte tisztelete, részben pedig hivatalosan steigerolt /"proletárköltő-óriás"/ elismertetése okán. /A tanárok, pláne az iskolavezetés nyelve még nem fordult könnyen rá./ A "jóskás" megnevezés és hangulat későbbi fejlemény: már egy kétélű liberalizálódás eredménye, hiszen - bizonyos hangsúllyal ejtve - lehet benne egy csöppnyi frivol tiszteletlenség. Egyrészt a sulykolt tiszteletadás kényszerének ellentartó, felszabadító-összehunyorító gesztusként szerepelt /lévén a költő - úgymond - a "miénk", mi pedig az Övé vagyunk, tehát a "házon belül" mondhatjuk a Józsefet Jóskának, amit talán Ő is bölcs mosollyal fogadna, hiszen a "családban marad"/, másrészt azonban volt egy olyan

mozzanata is, ami az igazi értékek tiszteletének is kezdett hátat fordítani. Ezzel bizonyára sokan vitatkozni fognak, pedig bizony a 60-as évek végére érve, de különösen a 70-esekben /amikor jóskás tanárként teljes odafordulással és érzékenységgel, sülve-főve mindenféle helyzetekben együtt voltam a teljes keresztmetszetű diáksággal és rengeteg tapasztalatot szereztem és információt gyűjtöttem róluk/ ez tapinthatóan így alakult.

Ahogy az már a történelemben, társadalmakban, népek, nemzetek körében, kisebb-nagyobb emberi közösségekben, zsidbasztó ismétlődéssel és egyformasággal ezerszer előfordult, úgy zajlott szűköcske pátriánkban és a mi kis iskolai világunkban is a gyalázatos helyzetből való ki-, fel-, elemelkedés kísérlete, amelyben szerepelt egy jó adag - és többféle módon fogalmazott - tagadás, másrészt egy új világra nyíló várakozás, reménykedés, értékkeresés is, önmagába gabalyodva, bonyolódva, sokszor egyik a másikat keresztezve, blokkolva, lehetetlenné téve, gyereket a mosdóvízzel együtt kiöntve, stb. A sokszor bénító és elviselhetetlen, vagy éppen nevetséges megkötések, tiltások, csökkötségek és persze a valóságtól, emberléptékűségtől, valós lehetőségektől elrugaszkodott víziók ellen okkal és joggal lázadó értelem és alkotó szellem nagyszerű felismeréseket, útratalálásokat, kezdeményezéseket és kiállásokat-vállalásokat produkált, de nem szűnt meg az álfelismerések, másféle módon eltévelyedések, a legnagyobb nehézségek közepette is érvényesülő örök értékek relativizálásának, sőt megtagadásának gyakorlata sem.

Arra gondolok, micsoda tiszteletre méltó, sőt heroikus erőfeszítéseket tettek sokan azért, hogy a régi idők eredményeit, felmutatott értékeit ne borítsa be a feled/tet/és homálya. És hogy a világban születő nagyszerű új felismerésekkel, eredményekkel és teljesítményekkel megismerkedhessünk, hogy "lépést tartsunk" a világgal, hogy ne szakadjon meg a kapcsolat se a múltunkkal se reményelt jövőnkkel. Emellett viszont az elidegenedettséget, az embernek embertől elvadulását okozó helyzeteket félreismerve, sokszor és sokan sok mindent kifogásoltak, néztek le, vagy dobtak el azokból a "rég" /valójában örök/ értékekből, amelyek segítettek emberi közösségeknek és kultúráknak létrejönni, erősödni, fennmaradni, általában boldogulni: mint például a családi összetartozás, a szerelemben, barátságban, vállalkásban való hűség és kitartás, a divatokkal, propagandával, reklámozással, harsányan hirdetett világmegváltási receptekkel, manipulációs technikákkal szembeni mérlegelő óvatosság, a szív és ész összhangjának megteremtésére irányuló törekvés, a segítő együttműködés lehetőségeinek keresése, a bátor és méltóságot mutató kiállítás igénye, stb.

A nagy igazságkeresés sodrában egy csomó, valójában nem a saját kínjainkból eredező következtetés és máshol kitalált megoldási ajánlat mentén haladva képzeltek el sokan a dolgok jobbra fordítását a 70-es években mifelénk is. Hányan esküdtek például a szerintük kispolgáriasodó és elsatnyuló bolsevizmus balról történő megelőzésének megtisztító programjára és örült logikával hozták összefüggésbe Marx, Mao Ce-tung és Herbert Marcuse üzeneteit. A gyakorlati tevékenység modelljéül pedig a dzsungelben lövöldöző Che Guevarát, a robbantós városi gerillákat, az afrofrizurát meghonosító Angela Davist, vagy

éppen a narkós és gruppszexes boldogságba csoportosan bevonuló hippiket /kommuna/ ajánlották.

Persze amikor itt diákoskodtam, meg azután is a tanárok és diákok java mindig is igaz értékek közös kutatása révén "hozta helyzetbe egymást" és nagyszerű dolgok egész sora valósulhatott meg, jöhetett létre. Olyanok amelyekre büszkén és örömmel gondolhattak/hatnak-émlékezhettek/hetnek azok, akik részt ve/he/ttek bennük. Nem felejtethők viszont a hiátusok, mulasztások, üresjáratok, eltévelyedések sem, amelyek a mindörökké érvényesülő egyszerű és "természetes" emberi gyarlóság következményein túl, egy történelmi korszak bűnösen kényszerítő hatásai következtében terhelték meg életünket - itt az iskolában is. Bizony tanítottak nekünk ebben az iskolában a rengeteg szépen és jón kívül nyilvánvaló valótlanságokat, "marhaságokat" sőt erkölcsileg kétes dolgokat is. Más kérdés, hogy mennyire eredményesen, de rossz hangsúlyok érvényesülése révén nem kevés idő és energia pocsékolódott el ideológikus torzultságokra, ahelyett, hogy mindig az igaz tudás szerzésének lehetőségeivel élhettünk volna. Ez nem üres vádaskodás, hiszen a 60-as évek első felében pl. gyakorlatilag semmit sem tudtunk meg a DNS-ről, de megtanultuk Liszenko nevét és, hogy a jarovizáció révén a sarkkörön túl is termelhető évelő ágasbúzával megvalósul az élelmiszertermelés csodálatos forradalma, hogy Oparin és Lepasinszkája nyomán kamjújtásnyira vagyunk az élettelenből élő teremtésének lehetőségétől /ezt még a 70-es évek közepén, már felnőtten és tanárként is hallottam valami "továbbképzésen"/, hogy a szovjet rakéta- és atomtechnika elsöprő fölénye révén, történelmileg beláthatóan rövid idő kérdése csupán egyrészt az imperializmus térdre kényszerítése, másrészt a világegyetem meghódítása. Hogy mi magyarok a "szabaddá tett népek örök szövetségének" kitüntetettjei vagyunk mi magyarok, lévén ezt az egészet a legokosabban csináljuk. Hiszen a "legvidámabb barakk" viccesnek szánt parabolája is erről szólt, de még inkább a "magyar modell" víziójának komolyan vétele, hiszen - úgymond - ha a szocializmus távlatosan magasabb rendű a polgári világnál /márpedig magasabb rendű/ és azt mi műveljük a legjobban /márpedig mi műveljük/ akkor mi vagyunk a világ legmenőbb társasága /amit még a "rendszer-váltás" utáni 90-es években is hallottam olyanoktól, akik szerint ugyan "kizökkent az idő", de ha - úgymond - "visszajönnek a mieink" a szakértelmükkel, majd meg is mutatják, hogy erről szól a világtörténelem/. Történelemből gyakorlatilag nem tanulmányoztunk forrásokat, vagy ha mégis, akkor csak a marxizmus "klasszikusainak" interpretációjában, illetőleg gyakorlatilag mindent az éppen "aktuális ma" szemszögéből magyaráztunk. Hosszasan tanulmányoztuk pl. a fasizmus dimitrovi definícióját és a horogkereszt rémtetteit /előbbi elképesztően hiányos és leegyszerűsítő, utóbbi valóban indokolt/, viszont a gulág szörnyűségeire még csak utalás sem történt. Az idegen nyelvek tanulása lehetőségeinek, illetve lehetetlenségeinek dolga maga volt a katasztrófa, amit az én generációm már soha nem fog kiheverni, akkor sem, ha esetleg irdatlan saját erőfeszítésekkel próbálta - már idősödve - kitölteni az űrt. Nem folytatom /bár tudnám/.

Mégis, a körülményekhez képest - éppen a már említett és megélt szabadulási reflexek és az iskolavezetés józansága és jóindulata következtében - lassan kialakult egy viszonylagos "szabadabbsága" az iskolának, ami sajátos atmoszférát teremtett és amit igazán lehetett szeretni. Ezt a tanárok is érezték és az igazán jóknak szárnyakat adott a lehetőségek bővülése, bár maradt elég sok csökkenés is. Jómagam 1970 és 1980 között, ifjúsági vezetőtanárként működtem az iskolában, mint KISZ-Párt összekötő. Tudták rólam, hogy vallásos vagyok és egy ideig nem kínoztak azzal, hogy lépjek be a pártba, de meglehetősen szabadságot élveztem, ami lehetővé tette, hogy a mozgalmi marhaságokat a lehető legkevesebbre redukáljuk és nagyon komolyan támogassunk a diákkör és az országjáró diákkör közbejöttével igazán jó /olykor vakmerően jó/ dolgokat, néha a féllegális/illegális lehetőségek határán mozogva. Sokszor hívtunk meg olyan embereket előadni és beszámolókat tartani, akik éppen csak a "tűrték" közé tartoztak Pilinszky Jánostól Csoóri Sándoron keresztül Kallós Zoltánig, lendületbe jött a táncmozgás és az igazi népi és nemzeti kultúra megismerésére irányuló törekvés, rengeteg kiránduláson, egészséges körülmények között lehetett megértetni sok gyerekkel, hogy igazából mi a jó és a rossz, mi teszi lehetővé az igazi emberi egymásratalálást a hit és a remény közösségében, de azt is, hogy miként állítják fel a hazug bálványokat. Olykor megvalósulhattak - igaz nem kevés nehézség árán - még vallásos tartalmú ifjúsági vállalkozások is, mint pl. Székely Ádám diákunk rockoperája, stb. Emlékezetem szerint akkortájt kezdett a "jóskáság" és a "jóskás szellem" meghatározódni. Például egy diák ötlete nyomán akkor született az "almás" iskolajelvény, amelynek eredeti, trikóra nyomható rajzát - ahogy máig is létezik - magam készítettem.

Később - a 80-as években - a "jóskáság" még inkább hangsúlyt kapott, de akkor már nem voltam itt, mert eljött az idő, amikor a párttagi érvényesülni akart és el kellett hagynom a szeretett hajó fedélzetét /merthogy nem kívántam belépni sehová/. Ide jártak viszont saját gyermekeim mindahányan, akiket az iskola befogadott és én "Párdányi apukaként" kapcsolatban maradhattam a "Jóskával". Elkerültem a felsőoktatásba, ahol okosodhattam, további tapasztalatokat szerezhettem és alkotó közösségre leltem felnőtt diákokkal és kollégáimmal egyaránt. Azidőben a Jóskában egyre karakteresebben érvényesült az élet megváltoztatására, átalakítására, a megújulásra irányuló törekvés és zajlott egy kísérlet, hogy a jövő lehetőségeinek kifürkészésére és a megoldási módok keresésére törekvő erőket felszabadítsák és összeműködtessék. Az iskola külsőleg is megújult egy rekonstrukciós erőfeszítés nyomán. A szakmai munkában kiváló eredmények születtek, amit tanulmányi és egyéb versenyek sokasodó díjai és helyezései is megőszítettek. Egészséges és értékes kezdeményezések indultak, mint a Diákszínpad, vagy a "Fórum társaság", amelyek szellemi műhelyekként kívánták szolgálni a kibontakozást.

A nagy kísérlet - csakúgy, mint az egész országban - kudarcba fordult. A szándékok megfogalmazódtak, szembesültek egymással, összegabalyodtak, akkumulálódtak és látványosan kiszűntek. A végredmény pedig a szétválásos megoldás lett, mivel a jogszerűség

mellett markáns társadalmi igény is feltétlenül indokolta a ciszterciek Szent Imre Gimnáziumának újraindítását, de - mondjuk így - a "világi jóskás" érdekeltég további működtetésére irányuló törekvés is megalapozottnak bizonyult. /Zárójelben jegyzem meg, hogy a rendi gimnázium is nagyon sok mindent tovább tud vinni a jóskás értékvilágból és mentalitásból, csakúgy, ahogy a JAG is mindig támaszkodhatott - ha sokszor öntudatlanul is - a ciszterci hagyományokra./

Ami pedig személyemet illeti, végül úgy hozta a sors /1992-ben/, hogy visszakerültem az iskolába, mégpedig azzal a reménnyel, hogy igazgatójaként részt vehetek új arculatának kirajzolásában, amikor visszakerül a "ciszterekhez", akik a sorstól és történelemtől ugyan megtépázva, de mégis új lendülettel látnak hozzá ifjúságot és hazát nevelő-építő szolgálatuk megújításához a Szent Imre Gimnázium szervezésével. És ez ad /adhat/ célt és értelmet annak ami esetleg számomra még hátra van.

Akárhogy is lett, tekintetünket a jövőre kell vetnünk. Úton vagyunk és aki úton van jól teszi, ha előre néz, különben könnyen elbotlik, vagy gödörbe zuhan. Ősztől ebben az épületben már két iskola fog működni, de ne feledjük, hogy ezek egymásnak hús a húsból és vér a vérből. Mint két testvér, akik a felnőtté válás során egyre önállóbb életet élve a maguk útját járnak, de tudják azt is, hogy honnan jöttek és miben foglaltatik kettejük közös hagyománya és közös kincse. És azt, hogy végső soron mindkettőjük célja hasonló: emberségre, tisztességre, boldogságra jutni, a jövő világának csúcsait meghódítani. És ebben a törekvésben nem egymás ellenfelei, mert az ellenfél a csúcs, amit el kell érni, ahova el kell jutni. És, hogy a csúcsra több út is vezethet. Talán az enyém, talán az övé, reményem szerint mindkettőnké. Az utak sokfélék lehetnek, de a célban összefuthatnak, pontosabban csak a célban futhatnak össze. Egy új, egy nagy lehetőségről van tehát szó.

A világ akkor érthető, áttekinthető és "használható", csak akkor lehet a barátunk, ha a benne lévő dolgok és a dolgokkal élő, a dolgokat "használó" résztvevők világosan meghatározzák és felmutatják önmagukat. Ha mindenkiről és mindenről tudjuk, hogy ki, vagy mi ő vagy az és mit lehet vele kezdeni. Törekedjünk tehát arra, hogy mindkét iskola közössége világosan meghatározza és megfogalmazza céljait, törekvéseit és rajzolja ki arculatát. És világosan definiált önmagát mutassa fel a másinak barátilag, segítő szándékkal, a jó együttműködés reményében. Hogy utunk végén győztesekként szoríthassuk meg egymás kezét a legyőzni remélt és áhított csúcson, ahol a dolgok új értelmet kapnak és új távlatok nyílhatnak meg a jövő reményével és üzenetével.

Párdányi Miklós

7